

วิชา พัฒนาการวรรณคดีไทย

ผศ.ดร.จิราภรณ์ อัจฉริยะประสิทธิ์

ความรู้พื้นฐานทางวรรณคดีไทย

ความหมายของวรรณคดี

- วรรณคดี ได้ว่า หมายถึง หนังสือที่แต่งขึ้นจากอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดหรือประสบการณ์ อยู่ในรูปแบบร้อยแก้วหรือร้อยกรอง เป็นงานที่มีคุณค่าด้านเนื้อหาและวรรณศิลป์ มุ่งให้ผู้เสพเกิดสุนทรียะ เกิดความรู้สึกคล้อยตาม มีลักษณะเฉพาะและลักษณะอันเป็นสากล

- วรรณคดีเป็นคำที่บัญญัติเพื่อใช้แทนคำ Literature ในภาษาอังกฤษ ปรากฏครั้งแรกในพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งวรรณคดีสโมสร เมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๔๕๗ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖

- คำว่าวรรณคดี ประกอบขึ้นจากคำว่า "วรรณ" ซึ่งเป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า "หนังสือ" ส่วนคำว่า "คดี" เป็นคำเกี่ยวกับ "คดี" ซึ่งเป็นคำบาลีสันสกฤต แปลว่า "เรื่อง" ตามรูปศัพท์ วรรณคดี แปลว่า "เรื่องที่แต่งเป็นหนังสือ" ตามคำที่เข้าใจกันทั่วไปวรรณคดี หมายความว่า "หนังสือที่แต่งดี"
- วรรณคดี แปลว่า "เรื่องที่แต่งเป็นหนังสือ" มีความหมายตรงกันคำว่า Literature ในภาษาอังกฤษ แต่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้คำจำกัดความของวรรณคดีว่า "หนังสือที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดี"

วรรณคดีกับวรรณกรรม

- ปัญญา บริสุทธิ์ (๒๕๔๒, หน้า ๑) กล่าวถึงลักษณะงานวรรณกรรมซึ่งสะท้อนให้เห็นความแตกต่างระหว่างวรรณกรรมกับวรรณคดีว่า “เมื่อวางกฎเกณฑ์และตีกรอบให้แคบเข้าเพื่อสร้างสรรค์งานวรรณกรรมนั้นให้ดีเด่นและมีมาตรฐานสูงขึ้นจนเป็นที่ยกย่องในคุณค่า วรรณกรรมจึงเลื่อนฐานะขึ้นเป็นวรรณคดี เป็นวรรณศิลป์ และทำให้เกิดวรรณคดีวิจักษ์ณ์ต่อไปตามลำดับ”

สาเหตุการเกิดวรรณคดี

- สาเหตุการเกิดวรรณคดี
 - การถ่ายทอดความรู้สึกของกวี
 - ความรู้สึกที่มีต่อพระมหากษัตริย์
 - ความรู้สึกที่มีต่อชาติ
 - ความรู้สึกที่มีต่อศาสนาและความเชื่อ
 - ความรู้สึกที่มีต่อธรรมชาติ
 - การถ่ายทอดจินตนาการและอารมณ์ส่วนตัวของกวี
 - การอนุรักษ์รักษาความงามทางวรรณศิลป์และแบบแผนการแต่งวรรณคดีไทย
 - การถ่ายทอดหรือแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

ผู้แต่งวรรณคดี

- อรรถกวี
- จินตกวี
- สุตกวี
- ปฏิภาณกวี

ประเภทวรรณคดี

ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ กล่าวถึงการพิจารณา
วรรณคดีว่าต้องพิจารณารูปแบบวรรณคดีด้วย

“การพิจารณาศิลปกรรมทุกประเภท ต้องอาศัยรูปแบบเป็นหลักใน
การพิจารณา (...) เมื่อเราพิจารณาวรรณคดี เราต้องดูว่าวรรณคดี
เรื่องหนึ่ง หรือบทหนึ่ง หรือชิ้นหนึ่ง เข้าในรูปแบบอันใด”

วรรณคดีมีการจำแนกได้หลายลักษณะ ดังนี้

๑. จำแนกตามลักษณะของคำประพันธ์ ได้ ๒

ประเภท คือ

๑.๑ ร้อยแก้ว ได้แก่ วรรณคดีที่แต่งเป็นร้อยแก้ว

๑.๒ ร้อยกรอง ได้แก่ วรรณคดีที่แต่งเป็นร้อยกรอง

๒. จำแนกตามลักษณะการบันทึก ได้ ๒ ประเภท คือ

๒.๑ วรรณคดีที่ไม่ได้จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร เป็น
วรรณคดีที่เล่าต่อ ๆ กันมา อย่างที่เรียกว่า "วรรณคดีมุขปาฐะ"

๒.๒ วรรณคดีที่จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ วรรณคดี
ที่มีการจารึกเป็นหลักฐานแน่นอน

๓. จำแนกตามวัตถุประสงค์ ได้ ๒ ประเภท คือ

๓.๑ วรรณคดีแท้ หรือวรรณคดีบริสุทธิ์ เป็นวรรณคดี ที่มุ่งให้ผู้อ่าน
เกิดความเพลิดเพลินเป็นใหญ่ เป็นวรรณคดีที่เกิดจากอารมณ์สะท้อนใจ
ของผู้แต่ง

๓.๒ วรรณคดีประยุกต์ เป็นวรรณคดีที่ผู้แต่ง แต่งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมาย
นอกเหนือ ไปจากความเพลิดเพลิน แต่งขึ้นเพื่อมุ่งประโยชน์อย่างอื่น เช่น
บันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ

๔. จำแนกตามลักษณะเนื้อเรื่อง ได้ ๕ ประเภท คือ

๔.๑ วรรณคดีการละครหรือนาฏการ

๔.๒ วรรณคดีเกี่ยวกับศาสนาและคำสอน

๔.๓ วรรณคดีเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีหรือพิธีการ

๔.๔ วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติหรือวรรณคดีทาง

ประวัติศาสตร์

๔.๕ วรรณคดีเกี่ยวกับอารมณ์ ได้แก่ วรรณคดีนิราศเรื่อง
ต่าง ๆ

๕. จำแนกตามความคิดและอารมณ์ของกวีเป็นหลัก แบ่ง
ออกเป็น ๒ ลักษณะ (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน, ๒๕๑๘, หน้า
๑๓๖) ดังนี้

- วรรณคดีที่แสดงความในใจของผู้แต่ง
- วรรณคดีที่ผู้แต่งแสดงตัวเป็นกลาง

๖. จำแนกตามเกณฑ์ของวรรณคดีสโมสร มี ๕ ประเภท

- กวีนิพนธ์
- ละครไทย
- นิทาน
- ละครพูดหรือละครปัจจุบัน
- คำอธิบาย

ลักษณะของวรรณคดี มีกำหนดในพระราชกฤษฎีกา ดังนี้

๑. เป็นหนังสือดี กล่าวคือ เป็นเรื่องราวที่เหมาะสมซึ่ง
สาธารณชนจะได้อ่านโดยไม่เสียประโยชน์คือไม่เป็นเรื่องทุกุภาพิตหรือ
เป็นเรื่องที่ชักจูงความคิดผู้อ่านไปในทางอันไม่เป็น แก่นสาร

๒. เป็นหนังสือแต่งดี ใช้วิธีเรียงเรียงอย่างใดอย่างใดก็ตาม แต่
ต้องเป็นภาษาไทยอันดี ถูกต้องตามเยี่ยงอย่างที่ใช้ในโบราณกาล หรือ
ในปัจจุบันกาล ก็ได้ ไม่ใช่ภาษาซึ่งเลียนภาษาต่างประเทศ

- คณะกรรมการการวรรณคดีสโมสรได้พิจารณาวรรณคดีว่า
เรื่องใดเป็นยอดแห่ง วรรณคดี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗ ดังนี้

๑. กวีนิพนธ์ ได้แก่

- ๑.๑ ลิลิตพระลอ เป็นยอดของลิลิต
- ๑.๒ สมุทรโฆษคำฉันท์ เป็นยอดของคำฉันท์
- ๑.๓ เทศน์มหาชาติ เป็นยอดของกาพย์กลอน
- ๑.๔ เสภาขุนช้างขุนแผน เป็นยอดของกลอนสุภาพ

๒. บทละคร บทละครเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ใน
รัชกาลที่ ๒ เป็นยอดของบทละครร่ำ

๓. **บทละครพูด** บทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบบพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ เป็น ยอดของบทละครพูด

๔. **นิทาน** เรื่องสามก๊กของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นยอดของความเรียงเรื่อง นิทาน

๕. **อธิบาย** เรื่องพระราชพิธี ๑๒ เดือนพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ เป็นยอดของความเรียงอธิบาย

การแบ่งยุควรรณคดี

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต (๒๕๔๔, หน้า ๑) กล่าวถึงตัวอย่างการแบ่งสมัย
อยุธยาตอนต้นที่มีความหลากหลาย ไว้ดังนี้

“ตัวอย่างเช่นการแบ่งสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น แม้นักประวัติศาสตร์จะ
มีความเห็นตรงกันตรงจุดเริ่มของยุคสมัย คือนับตั้งแต่ปีเริ่มรัชสมัย
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ แต่ก็มีกำหนดระยะเวลาสิ้นสุดไม่ตรงกัน
คือกำหนดที่สิ้นรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็มี กำหนดที่สิ้นรัช
สมัยสมเด็จพระมหินทราธิราชก็มี หรือกำหนดที่สิ้นรัชกาลสมเด็จพระ
นเรศวรก็มี”

- การแบ่งยุควรรณคดีนิยมแบ่ง ดังนี้

๑. วรรณคดีสมัยสุโขทัย ประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๐-๑๙๒๐
(๒๐ ปี) โดยเริ่มตั้งแต่การสร้างกรุงสุโขทัยโดยสมเด็จพระอินทราทิตย์

๒. วรรณคดีสมัยอยุธยา ในสมัยนี้แบ่งได้ ๓ ระยะ คือ

๒.๑ วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๐๗๒ ช่วงนี้มีวรรณคดีปรากฏ ๓ รัชสมัย คือ รัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒

๒.๒ วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนกลาง เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.

๒๑๓๓-๒๒๓๑ โดยเริ่มตั้งแต่รัชสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จนถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (หลังจากนั้นวรรณคดีได้ว่างเว้นไป ๔๕ ปี) ช่วงนี้มีวรรณคดีปรากฏอยู่ ๓ รัชสมัย คือ รัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม และรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

๒.๓ วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนปลาย เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.

๒๒๗๕-๒๓๑๐ โดยเริ่มตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จนถึงเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒

๓. วรรณคดีสมัยกรุงธนบุรี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕
(๑๕ ปี)

๔. วรรณคดีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แบ่งออกตามพัฒนาการของ
วรรณกรรมได้ ๒ ระยะ คือ

๔.๑ วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เริ่มตั้งแต่ประมาณ
พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๔ โดยเริ่ม ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว

๔.๒ วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ปัจจุบัน (สมัยรับอิทธิพล
ตะวันตก) เริ่มตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๓๙๔-ปัจจุบัน โดยเริ่มตั้งแต่
สมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยปัจจุบัน

บริบททางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ วรรณคดีไทย

อิทธิพลความเชื่อเรื่องเทวดา

- เทวดา
- เทพเจ้า — พราหมณ์-ฮินดู
 - พระศิวะ
 - พระวิษณุ
 - พระพรหม
 - พระอินทร์

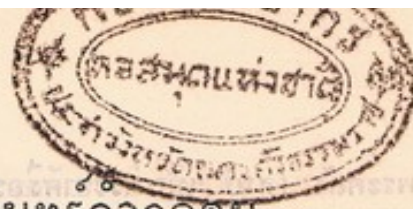
ตัวอย่างความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในโองการแข่งน้ำ

- ◦ โอมลัทธิสรวงศรีเกล้า แฝ้มมฤตยู เอางูเป็นแท่น แก่วนกลืนฟ้ากลืนดิน บินเอาครุฑมาขี่ สี่มือถือสังข์จักรพรรดิ ภูริอวตาร อสุรแลงลาญทัก ทักคณินจรรยาฯ (เทพพระแสงศรปลั้ววาต)
- ◦ โอมบรมเมศวราย ผายผาหลวงอะคร้าว ทำวเสด็จเหนือวัวเผือก เอกเงือก เกี้ยวข้าง อ่างทัดจันทร์เป็นปิ่น ทรงอินทราวุธ สามตามพระแพรง แกว่ง เพชรเกล้า ฆ่าพิฆนัญญไรว ๗ เทงพระแสงศรอัคนีวาตฯ
- โอมไชยะไชยไชโสพิศพหมญาณ บานเคียรเกล้า เจ้าคลีบัวทอง ผยองเหนือ ชุนห่าน ท่านรังก่อดินก่อฟ้า หน้าจตุรทิศ ไทมิตรดา มหากฤตราไตรอมไตย โลเกษ จงตรีศักดิ์ท่าน พิญาณปรมาธิเบศ ไทธเรศสุรสิทธิพ่อ เสวยพรหมานทรไชน้อย ประถมบุญภารดิเรก บุรภาพบรู๊ก็ร้อย ก่อมา เทงพระแสงศร พรหมมาศฯ

ตัวอย่างความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในสังคม

มาจะกล่าวบทไป
ทิพอาสน์เคยอ่อนแต่ก่อนมา
จะมีเหตุมันแม่นในแดนดิน
จึงสอดส่องทิพเนตรดูเหตุภัย
แม่นมิไปช่วยจะม้วยมอด
จำจะยกพหลพลเทวา
ชวนเจ้าธานีตีคัลปนัน
จะชูให้งันงกตกใจ
พระสังข์ครั้งนี้จะถอดเงาะ
พ่อตาจะได้เห็นเป็นรูปทอง

ถึงท้าวสหสัณัยตรัยตริงศา
กระด้างดั่งศิลาประหลาดใจ
อมรินทร์เร่งคิดสงสัย
ก็แจ้งใจในนางรจนา
ด้วยสังข์ทองไม่ถอดรูปเงาะป่า
ลงไปล้อมพาราสามนต์ไว้
น้ำหน้ำมันจะสู้ใครได้
ออกไปหาบุตรสุดท้อง
งามเหมาะไม่มีเสมอสอง
ทั้งทำนองเพลงคลีตีย่อยุทธ์

แนะนำเรื่องลัทธิมรณิกนทรคากล่อน

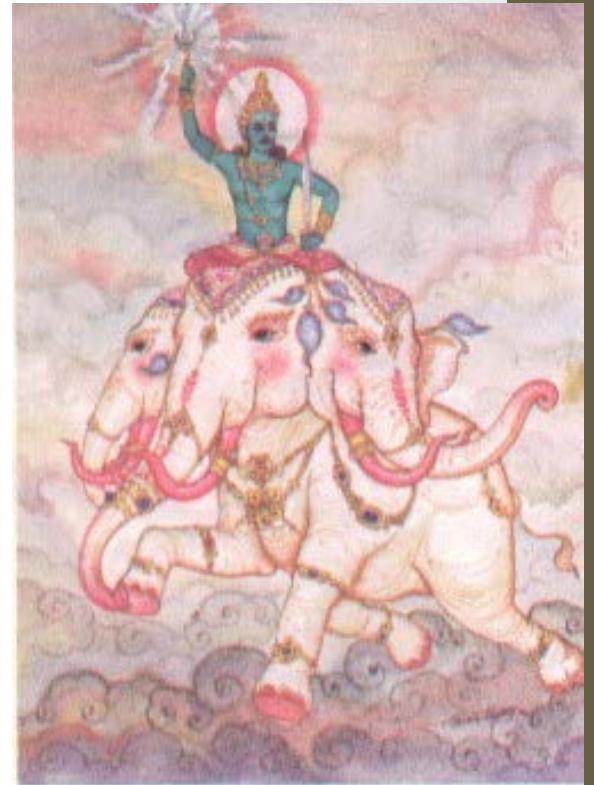
ของ

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นกวีเอกในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระ
พระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์ประวัติของท่านไว้ในคำนำหนังสือลิต
พยุหยาตราเพชรพวง ว่า

“เจ้าพระยาพระคลัง เสนาบดีจตุสดมภ์กรมท่า นามเดิม หน เดิมเป็นหลวง
สรวิชิต เคยรับราชการอย่างข้าหลวงเดิม ในรัชกาลที่ ๑ โปรดให้เป็นพระยาพิพัฒ
โกษา แล้วภายหลังเป็นเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีข้อความในคำปรึกษาความชอบ
ว่า หลวงสรวิชิตจงรักภักดีสัตย์ซื่อ หมายถึงเข้าได้ละอองธุลีพระบาทมาช้านาน แล้ว
ก็ได้โดยเสด็จพระราชดำเนิการพระราชสงครามมาแต่ก่อน และครั้งนี้ได้ทำราชการ
ด้วยสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ กรมหลวงอนุรักษ์เทเวศน์สำเร็จราชการ แล้วได้แต่ง
คนเอกกิจราชการหนักเบา ในเมืองธนบุรีออกไปแจ้งได้ละอองธุลีพระบาทฉบับหนึ่ง
ถึงท่านพระจาริกนั้นมีความชอบขอพระราชทาน เอาหลวงสรวิชิตให้เป็นพระยา
พิพัฒโกษา

ในหนังสือลำดับเสนาบดี ของ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ว่าทรงเห็นว่าหลวง
สรวิชิต นายด่านเมืองอุทัย ชื่อ หม่อมหน เข้ามารับราชการอยู่ที่กรุงธนบุรี เป็น
คนมีความซื่อสัตย์ ได้แต่งคนเอกกิจราชการสอดหนังสือกลับไปถวายถึงท่านพระ
จาริก แล้วก็ไปรับเสด็จถึงทุ่งแสนแสบ มีความชอบหลายอย่าง ทั้งฝึกปาก
เรียบเรียงหนังสือก็ดี จึงโปรดตั้งให้เป็นพระยาพิพัฒโกษา ครั้นโปรดให้พระยา

สมบัติอมรินทร์คำกลอน

บ้างองค์อมเรศร้อดิสร

ผ่านสมบัติในสุทสนนกร
เอาสูงพนัหมันแสนพระเมรุมาศ
กว้างยาวหมันโยชน์คณนา
สถิตมีมหาทวารศ

ประศุรายหมายยอดสำคัญพัน
เจ็ดชั้นวิชัยันตปราสาท

สูงพนัโยชน์งามที่ที่ไกลไกล
ดงเบองกรพระบรมพรหมเมศร์
ระยับคันแก้วคันกระหนกกรอง
ที่เชิงปราศรัยในระหว่างจังหวัดนั้น

บ้างทรงบัญชาวุธบนอาชา
งามคณนางชูสุหร่ายสรง
สลัปไพฑูรย์องค์วิชาธร
หนึ่งแถวไม้กำมพฤกษทันกทิพ
มีทรายทองรองรับกับพื้นดิน
กำแพงแก้วล้วนแก้วทั้งเจ็ดชั้น
เมอลมพัตกีสบัตสำเนียงใบ

หนึ่งโรงเทวสภาอันเนื่องนิจ
สูงห้าร้อยโยชน์สุดบรรลือ

สถาพรไปด้วยทิพสวรยา
เป็นอาสน์ทองรองดาวดิงสา
ประดับปราการแก้วแกมกัน
ระหว่างเขตหมันโยชน์ระยะกัน
มีสระสวนทุกหลั่นทวาร ๑

สี่มุมมาศดาดแก้วจรัสไข
มีธงชัยเฉลิมยอดพิมานทอง
กวักประเวศเทวัญบัญชาสนอง
ประลองแสงล้านแสงพระสุริยา
รูปเทวัญถือทิพปปลา
เอามุกดาเป็นสร้อยวลัยกร
รูปอนงค์แก้วประพาพประภัสสร
ทรงอาภรณ์ล้วนสัณนิล

จะนับแสนแทนสืบทักเกินถวิล
ประพรมสินธุ์เสาวรสจรงใจ
ตาลสุวรรณรุ่งรื่นเรืองไสว
เฉลิมโสดหยุดยั้งคณตรี ๑

ควรพิศพนแก้วทั้งเจ็ดสี
ท่วงที่เท่งทองทิพย์มพร

ฉลุบันถ่านเกี้ยวเลี้ยวลด
ข้อฟ้าชวนฟ้าให้ชมงอน
บุษปชาคารคั่นฝาผนังเพชร
จำไขแข่งส่วเซียร์เคียง
จระนำเจียรไนไพฑูรย์แท่ง
บังอวาทิงอิงพาดพนักกรอง

ชานชาลาหน้าหลังพระลานมาศ
อ่อนละไมใบทิพโกมิน
มีลมหนึ่งหอมหวานประมวลพัด
เป็นสังหาราผาดแผ่นผยองกาย
บ้างร้อยรูปโกศกุมเป็นสังห้านัด
งามบุปผาอาชาประลองเชิง
มะลุดีสารภีพิกุลแก้ว
บ้างพัดดวงมณฑามากรายกรอง
ยังมีลมหนึ่งรับเอาบุปผา
เอาสินธุไสสนิมลทินไคล

หนึ่งเจดีย์พระจุฬามณีสถิต
สูงร้อยโยชน์โชติช่วงประกายพราย
เชิญเชิญชวนาเบื่องบนพระทนต์ธาตุ
แทนสมเด็จพระสรรเพชญ์ขึ้นเนนทร
ประดิษฐ์บนพระมหาจุฬารัตน์
กับสุราสุรเทพนารี

ข้อยชดเศียรสหัสไกรสร
แก้วทอนท่อนซ้อนล่ายของเรียง
มูมเม็ดเก็กกันเชิงเฉลียง
ชลเชิงหยาดสายสุธานอง
ดวงแดงสุริยาว่ายังหมอง
เขนยทองขนัดแท่นมณีเนิล ฯ
ศิลาลาดแลคว้างเล่ห์ทางสินธุ
มลทินมิได้สุมอยู่รุมราย
ระมัดดวงปทุมามากรองถวาย
กษาสายงารำสำเร็จเรียง
ดูเอียวอดขัดเท่าจะโลดเดิ่ง
ทีละเลิงเลี้ยวไล่ดำพองคนอง
เป็นท้องแถมมุกที่เขื่องบ้อง
บนตั้งทองหอมฟุ้งจริงใจ
ที่โรยรสพัดพาไปเนินไศล
มาพรมในรัทธาศิลาถาย ฯ
อันไพจิตรด้วยฤทธิสุเรนทร์ถวาย
ยิ่งแสงสายอสนีในอัมพร
ทรงวิลาศไปด้วยสี่ประภัสสร
สดาววไว้ในห้องพระเจดีย์
เป็นที่แสนโสมนัสแห่งโกสีย์
ดังจะชีศวโมกข์ให้ทั่วัญญ

อิทธิพลความเชื่อจากเรื่องไตรภูมิ

- กามภูมิ
 - ทุคติภูมิ
 - นรกภูมิ
 - สัตว์นรก
 - โลกัณตนรก
 - โลกหสิมพลีนรก

- ตีรัจฉานภูมิ
 - ราชสีห์
 - ครุฑ
 - นาค

ตีรัจฉานมี 4 จำพวก ได้แก่

- อปทตีรัจฉาน สัตว์ที่ไม่มีขาและไม่มีเท้า เช่น งู ไส้เดือน
- ทวิปทตีรัจฉาน สัตว์ที่มี 2 ขา เช่น ไก่ นก
- จตุปทตีรัจฉาน สัตว์ที่มี 4 ขา เช่น ช้าง ม้า วัว
- พหุปทตีรัจฉาน สัตว์ที่มีมากกว่า 4 ขา เช่น แมงมุม

ตะขาบ

- สุนติภูมิ

- มนุษยภูมิ

- การเกิดของมนุษย์
- ทวีป — ชมพูทวีป
- จักรพรรดิราช

มนุษย์ภูมิ

- ผุ่งสัตว์อันเกิดในมนุษย์ภูมินี้ย่อมเกิดในโยนิ ๔ อันนั้นทุกอัน โยนิ ๓ อัน ครากาลจึงเกิดได้ ย่อมเกิดในชลามพุชโยนิกว่าทุกอันได้ ที่ท้องคนทั้งหลายอันมีผู้มาเกิดเอาปฏิสนธิมีดังนี้ หญิงทั้งหลายอันยังหนุ่มแล จะควรมีลูกนั้นที่ได้ท้องน้อยภายในแห่งคนแรงมาเกิดนั้น มีก้อนเลือดอันหนึ่งซึ่งหนักอันนั้นนิบุตรนั้นแรงมาบุตรนั้นแรงใหญ่แลแดงดังลูกผักปลัง ผิเมื่อใดผู้หญิงนั้นถึงรดูโดยเดือนแล้วแลเลือดไหลออกจากท้องที่นั้นแล้ว แต่นั้นไปเมื่อหน้า ๗ วัน ชื่อเซตผู้มีสิ่งอันมาเกิดเอาปฏิสนธิได้ แต่นั้นไปเลือบมิได้ไหลออกจากท้องที่เคยปรกติดังก่อนเลย แต่ผุ่งหญิงทั้งหลายอันไปมีแต่่ามิแก่นั้นได้ควรมีลูกทุกคนแลฯ ผู้หญิงอันหาลูกบมิได้นั้นได้เพราะว่าบาปกรรมของคนผู้มาเกิดนั้น แลให้บังเกิดเป็นลมในท้องผู้หญิงนั้นแลลมนั้นหากพัตต้องครรภ์นั้นก็แท้งก็ตายฯ

มนุษย์ภูมิ

- อันว่าฝูงคนอันอยู่ในบุรพวิเทหะนั้นแลอายุเขายืนได้ ๑๐๐ ปี เขาจึงตายฯ
อันว่าฝูงคนทั้งหลายอันอยู่ในอมรโคยานทวีปนั้นอายุเขายืนได้ ๔๐๐ ปีจึง
ตายแลฯ อันว่าฝูงคนอันอยู่ในอุตรรุททวีปนั้น อายุเขายืนได้ ๑๐๐๐ ปีจึง
ตายแลฯ แลอายุคนทั้ง ๓ ทวีปนั้นบ่ห่อนจะรู้ขึ้นรู้ลงเลยสักสาบ เพราะว่า
เขานั้นอยู่ในปัญญาศีลทุกเมื่อบมิได้ขาด เขาบ่ห่อนจะรู้ฆ่าสัตว์ตัวเป็นให้จำ
ตายเขาบ่ห่อนจะรู้ลักเอาทรัพย์สินท่านมากก็ดีน้อยก็ดีอันเจ้าของมิได้ให้
เขาบ่ห่อนจะรู้ฉกลักเอา อนึ่งเขาบ่ห่อนจะรู้ทำชั่วด้วยเมียนท่านผู้อื่น ส่วนว่า
ผู้หญิงเล่าเขาก็บ่ห่อนจะรู้ทำชั่วด้วยผัวท่านแล ผู้อื่นแลเขาบ่ห่อนจะรู้ทำชั่ว
จากผัวของตน อนึ่งเขาบ่ห่อนจะรู้เจราจามุสาวาทแลเขาบ่ห่อนจะรู้เสพย์
สุรายาเมา แลเขารู้ย่ำรู้เกรงผู้เฒ่าผู้แก่พ่อแลแม่ของเขา ฯ รู้รักพี่รู้รักน้อง
ของเขา ฯ ก็ใจอ่อนใจอดเขารู้เอ็นดูกรุณาแก่กัน

อุตรกुरुทวีป

- ผู้คนในแผ่นดินชาวอุตรกुरुทวีป แลไม้นั้นหาด้วงหาแลงมิได้แลไม่มีที่คดที่
โก่ง หาพูกหาโพรงหาหลวงมิได้ ชื่อตรงกลมงามนักหนาแลมีดอกเทียรย้อมมี
ดอก แลลูกอยู่ทุกเมื่อบมิได้ขาดเลยฯ อนึ่งที่ใดแลมีบึงมีหนองมีตระพังทั้งนั้น
เทียรย้อมมีดอกบัวแดงบัวขาวบัวเขียวบัวหลวง แลกระมุทอุบลจลกรณีแล
นิลบุลบัวเฟื่อนบัวชม ครั่งลมพัดต้องมีกลิ่นอันหอมขจรอยู่มีรู้วยลักคาบฯ
คนผู้้นั้นบมิดำ บมิสูง บมิพี บมิผอม ดุงามสมควรนัก คนผู้้นั้นเรียวแรงอยู่
ชั่วตนแต่หนุ่มถึงเฒ่าบมิรู้ถอยกำลังเลย แลคนชาวอุตรกुरुนั้นหาความกลัวบ
มิได้ด้วยจะทำไมไถนาค้าขายวาล่องทำมาหากินดังนั้นเลยลักคาบอนึ่งชาว
อุตรกुरुนั้นเขาบห่อนจะรู้ร้อนรู้หนาวเลย แลมีมีไถ่ข้าวแลรีนร่านหานยุ่ง แลงู
เงี้ยวเปี้ยวของทั้งหลายแลสารพัดสัตว์อันมีพิษ บห่อนจะรู้ทำร้ายแก่เขาเลย
ทั้งลมแลฝนกับห่อนจะทำร้ายแก่เขา ทั้งแดดกับห่อนจะรู้ร้อนตัวเขาเลย เขา
อยู่แห่งนั้นมีเดือนวันคืนบห่อน จะรู้หลากลักคาบหนึ่งเลย

- ฅกามาพจร/สวรรค์ 7 ฃัณ
- จาตุมหาราชิกา
- ดาวดิงส์
- ยามา
- ดุสิต
- นิมมานรดี
- ปรมิตตวสวัตดี

- ที่นี้จะพรรณาถึงฝูงเทพยดาอันเกิดในฉกามาพจรภูมิโลกย์แลฯ อันว่าเทพยดา มี ๓ จำพวกไซด อนึ่งชื่อว่าสมมุติเทวดาแลฯ อนึ่งชื่อว่าอุปบัติเทวดาแลฯ อนึ่งชื่อว่าวิสุทธิเทวดาฯ ฝูงท้าวแลพระญาในแผ่นดินเรา นี้มิแล้วรู้หลักแลรู้บุญรู้ธรรม แลกระทำโดยพิธราชธรรมทั้ง ๑๐ ประการดังนั้น ท้าวเรียกชื่อว่าสมมุตเทพยดาแลฯ แต่ปักข์ชั้นฟ้าเบื้องบนชื่อว่าฉกามาพจรเท่าถึงพรหมโลกเบื้องบนนั้นชื่ออุปบัติเทพยดาแลฯ พระพุทธปัจเตยกโพธิเจ้าพระอรหันตา ชีณาสพสาวกเจ้าแต่เสร็จ เข้าสู่นิพพานดังนั้นได้เรียกชื่อว่า (วิสุทธิ)

ดาวดิงส์

- ในยอดเขาพระสิเนรุราชนั้นเป็นเมืองของพระอินทร์ โดยกว้างคณนาไว้ได้ ๘,๐๐๐,๐๐๐ วา มีปราศรัยปราสาทแก้วเฉพาะซึ่งจอมเขาพระสิเนรุราช บรรพต แลมีที่เล่นที่หัวสนุกนี้หนักหนาโสด แต่ประตูเมืองหลวงฝ่ายตะวันตก ออกเมืองแห่งสมเด็จจอมรินทราธิราชไปถึงประตูเมืองฝ่ายตะวันตกโดย ไกลได้ ๘,๐๐๐,๐๐๐ วา มีกำแพงแก้วล้อมรอบมีประตูรอบนั้นได้ ๑๐๐๐ แห่ง แลมียอดปราสาทอันมุงเหนือประตูนั้นทุกประตู เทียรย่อมทองแล ประดับนี้ด้วยแก้ว ๗ ประการ แต่ตีนประตูขึ้นไปถึงยอดปราสาทนั้นสูงได้ ๒๕๐,๐๐๐ วา แลเมื่อเผยประตูนั้นได้ยินเสียงสรรพไพเราะระนักแลเทพยดาทั้งหลายอยู่ในนครดาวดิงส์นั้นย่อมได้ยินเสียงชั่วแก้วแลราชรถแก้วอันดัง ไพเราะถูกเนื้อฟังใจหนักหนาที่ในท่ามกลางนครไตรตรึงษ์นั้น

- พรหมโลก

1. **รูปพรหม** หรือ **รูปาวจรภูมิ** คือ ชั้นที่พระพรหมผู้วิเศษมีรูป หากแต่เป็นรูปทิพย์ มนุษย์ธรรมดาไม่สามารถ มองเห็นได้ จักเห็นได้ก็โดยทิพย์วิสัยเท่านั้น ประกอบด้วยวิมาน 16 ชั้น

ชั้นที่ 1 พรหมปารีสัชชาภูมิ

ชั้นที่ 2 พรหมปุโรหิตาภูมิ

ชั้นที่ 3 มหาพรหมภูมิ

ชั้นที่ 4 ปริตรตาภูมิ

ชั้นที่ 5 อัปปมาณาภูมิ

ชั้นที่ 6 อาภัสราภูมิ

ชั้นที่ 7 ปริตตสุภาภูมิ

ชั้นที่ 8 อัปปมาณสุภาภูมิ

ชั้นที่ 9 สุภกิณหาภูมิ

ชั้นที่ 10 เวหัพผลาภูมิ

ชั้นที่ 11 อสัณฺณิสัตตาภูมิ

ปฐมฌานพรหม

ทุติยฌานพรหม

1.12 สุตทรวาส

- 1.12.1 ชั้นที่ 12 อวิหาสุตทรวาสภูมิ
- 1.12.2 ชั้นที่ 13 อตัปปาสุตทรวาสภูมิ
- 1.12.3 ชั้นที่ 14 สุตตสสาสุตทรวาสภูมิ
- 1.12.4 ชั้นที่ 15 สุตตสสีสุตทรวาสภูมิ
- 1.12.5 ชั้นที่ 16 อกนิฏฐสุตทรวาสภูมิ

2. รูปพรหม 4

- 2.1 ขั้นที่ 17 อากาสนัญญายตนภูมิ
- 2.2 ขั้นที่ 18 วิญญานัญญายตนภูมิ
- 2.3 ขั้นที่ 19 อากิญจัญญายตนภูมิ
- 2.4 ขั้นที่ 20 เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

อิทธิพลความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

- ผี
 - ผีร้าย
 - ผีดี
- อำนาจของผี
 - ให้คุณ
 - ให้โทษ
- บทบาทของผีในวรรณคดีไทย
 - ส่วนหนึ่งของพิธีกรรม เช่น โองการแข่งน้ำ
 - เพิ่มความสนุกสนาน เช่น ขุนช้างขุนแผน ลิลิตพระลอ พระอภัยมณี

เอกลักษณ์วรรณคดีไทย

๑. บทไหว้ หรือประณามบท (ประนามหรือปณาม แปลว่า การไหว้)

สะอูสะจะขอไหว้

พระศรีไตรสระณะ

พ่อแม่แลครุบา

เทวะดาในราศี (กาพย์พระไชยสุริยา)

ศรีสวัสดิ์ปรีดามย์ ประนมนิ้วประณต ทศนัชมประชุม ต่างโกสุมภ์สุนทเรศ
โณวรเกศอภิวาท สยมภูวนาถโมลิต ... (ลิลิตเพชรมงกุฎ)

๒. บทอรรถาธิบาย

๒.๑ สัญลักษณ์แทนเพศชาย ได้แก่ ว้าวกุก้า คลื่น ฐ ช้าง พายุ
อสูรบาต พระอาทิตย์ ม้า เป็นต้น

๒.๒ สัญลักษณ์แทนเพศหญิง ได้แก่ เกาะ หาด คลอง กอหญ้า
ดอกไม้ ปักเป้า(ว่าว) พระจันทร์ เป็นต้น

๒.๓ คำกริยาหรือวลี นิยมใช้กรรโชก กระทบกระทั่ง ฟ่นฟูฟอง
ดำดิ่ง กราย ผาดโผน

๒.๔ การบรรยาย นิยมใช้ปรากฏการณ์ธรรมชาติ ความเคลื่อนไหว
ความนุ่มนวล กีฬา เป็นแนวเทียบเคียง

ตัวอย่างบทอัศจรรย์ในเรื่องพระอภัยมณี ระหว่างพระอภัยมณีกับนางเงือก

อัศจรรย์ครั้งนั้นเป็นคลื่นคลั่ง

กระชอกฉาดหาดเหวเป็นเปลวไฟ

เมฆลาล่อแก้วแววสว่าง

พอฟ้าวาบปลาบแปลบแลบลัด

พลาหกเทวบุตรก็ผุดพุ่ง

สีขรินทรอิสินทรก็อ่อนเอน

เพียงจะพังแผ่นผาสุธาไหว

พายุใหญ่เขยื้อนโยกระโชกพัด

อสูรขว้างเขวี้ยงขวานประหารนัด

เขวี้ยงจรวดวงรอบขอบพระเมรุ

เป็นฝนฟุ้งฟ้าแดงดังแสงเสน

ยอดระเนนแนบน้ำแทบทำลาย

- เกิดพยับพยุห์พัดอัศจรรย์
ทะเลลึกลงจะลุ่มด้วยลมกาฬ
สำเภาจีนเจียนจมด้วยลมซัด
ไผ่ลำน้าแล่นตัดแหลมแควมตะแคง
ถึงปากน้ำแล่นส่งเข้าตรงร่อง
ด้วยร่องน้อยน้ำคับอับสำเภา ขึ้นติดตั่งหลังเต่าอยู่โตนงเตง
พอกำลังลมจัดพัดกระโชก
เข้าครึ่งลำหายแคลงไม่โคลงเคลง
ด้วยคลองน้อยเรือถนัดจึงขัดขึง
พอชักใบขึ้นกบรอกลมตอกท้าย
พอฝนลงลมถอยเรือลอยลำน้า
ทั้งสองเสร็จสมชมขึ้นดั่งจินดา

สลาตันเป็นระลอกกระฉอกฉาน
กระทบดานกระแทกดังกำลั้งแรง
สลูบลัดเลียบบ้างเข้าฝั่งแฝง
ตลบตะแลงเลาะเลี่ยมมาตามเลา
ให้ขัดข้องแข็งขึ้นไม่ไคร่เข้า
กระแทกโคกกระท้อนโขดเรือโดดเหยิง
จุ้นจู้เกรงเรือหักค่อยัยกย้าย
เข้าติดตึงครึ่งลำระส่ำระสาย
ก็มิหายเข้าไปทั้งลำพอน้ำมา
ก็ตามน้ำแล่นล่องออกจากท่า
ก็แนบหน้าผาศุกมาทุกวัน

“อัศจรรย์ล้นพิลึกกึกก้อง
เกิดพายุโยนยวบสวบสาบไป
ฝนตกห่าใหญ่ใส่ชูชู
คางคกขึ้นกระโดดโลดหลงเชิง
นกกระจอกออกจากวิมานมะพร้าว
ขนคางหางปีหเปี้ยกจนมอซอ
(ระเด่นลันได)

ฟ้าร้องครั่นครั่นดังป็นใหญ่
หลังคาพาไลแทบเปิดโปง
ท่วมคูท่วมหนองออกนอกแจ้ง
อึ่งอ่าเริงว่าร้องแล้วพองคอ
ต้องฝนทนนาวออยู่บนหง่อ
ฝนก็พอลาดเม็ดเสร็จบันดาล”

๓. อารมณ์ขัน

ตัวอย่างตลกขบขันในระเด่นลันได

มาจะกล่าวบทไป

เสวยราชย์องค์เดียวเที่ยวร่ำภา

อยู่ปราสาทเสาคอดยอดด้วน

มีทหารหอนเห่าเฝ้าเฝ้ายาม

เที่ยวสี่ซอกซอข่าวสารทุกบ้านช่อง

ไม่มีใครซึ่งซึ่งทั้งหญิงชาย

ถึงระเด่นลันไดอนาถา

ตามตลาดเสาชิงช้าหน้าโบสถ์พราหมณ์

กำแพงแก้วแล้วล้วนด้วยเรียวหนาม

คอยปราบปรามปัจจุามิตรที่คิดร้าย

เป็นเสปียงเลี้ยงท้องของถวาย

ต่างฝากกายฝากตัวกลัวบารมี

๔. บทลงสรลง แต่งตัว ชมโฉม

ตัวอย่างในบทละครอิเหนา

สรรเสริญทรงสุคนธ์ปิ่นทอง
สอดใส่ส้นบิเพลาเพราตา
ฉลององค์ไหมดม่ม่วงดวงระยับ
ปิ่นแห่งลงยาราชาวดี
สังวาลเพชรพรรณรายสายสร้อย
ทองกรพุกามแก้วแววไว
ทรงชฎาประดับเพชรเตริ์จตรัส
ถือเช็ดหน้าเหน็บกริชฤทธิรงค์

ชมพูนุทผุดผ่องมั่งสา
ภูษาเชิงกรวยรุจี
เจียรบาดคาดทับสลัปสี
ทับทรวงดวงมณีเจียรระไน
เฟื่องห้อยพลอยแดงแสงใส
สอดใส่เนาวรัตน์อำมรงค์
ห้อยทัดพวงสุวรรณต้นหยง
มาทรงมโนมัยชัยชาญ ๕

เดือนจรัสโพยมแจ่มฟ้า

ลอรราชไชร้ดูเดือน

ตาเหมือนตามฤมาศ

ประดุจแก้วเกาทัณฑ์

พิศกรรณงามเพริศแพรว

อีกแค้นปรางทอง

ฉิบได้เห็นหน้า

ดุจแล

พิศคิ้วพระลอราช

ก่งนา

กลกลีบบังกชแก้ว

เทียบนา

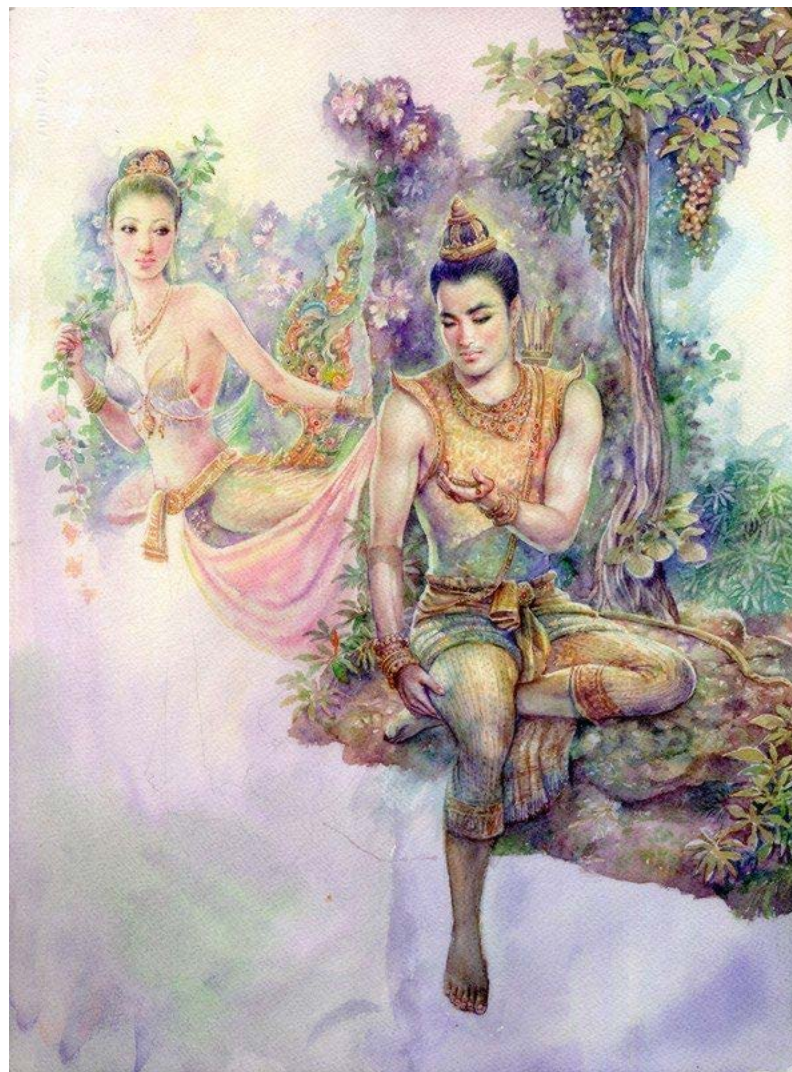
๕. กลวิธีถ่ายทอดความรู้สึก

ครั้นแล้ว ลื่นพระดำรัส ลื่นพระสุรเสียง หับพระโอษฐ์ หลับพระเนตร พระอัสสฬะประสาทซึ่งเคยระบายนามตามธรรมดาที่ค่อยๆ แผ่วเบาลงๆ ทุกที แล้วก็ลื่นกระแสนมโดยพระอาการสงบ พระภิกษุองค์หนึ่งประกาศว่า พระบรมศาสดาเสด็จปรินิพพานแล้ว

อนิจจา แสงเดือนเพ็ญส่องกระจ่างจับพระพักตร์อยู่เมื่อกี้ ก็จางซีด ขมุกขมัวลง ท้องฟ้าสลับมัวพยับครึ้ม อากาศเย็นเฉียบจับหัวใจ น้ำค้างหยดลงเฝะๆ เป็นหยาดน้ำตาแห่งสวรรค์ เกสรดอกรังร่วงพลุเป็นสายสหัสธารา สรงพระพุทธรูประ จักจั่นเรไรส่งดเจียบ ดูไม่มีแกใจจะทำเสียง ธรรมชาติรอบข้างต่างสลด หมดความคะนองทุกสิ่งทุกอย่าง

(กามนิต)

คุณค่าของวรรณคดีไทย

“ทุกชุมชนทุกสังคมมีวรรณคดีในรูปแบบใดรูปหนึ่ง แล้วแต่ระดับและลักษณะความเจริญของชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ สังคมกรีกเป็นสังคมที่เจริญทางศิลปวิทยาการเกือบทุกสาขา ก็ไม่ต้องสงสัยว่าจะมีวรรณกรรมชั้นเยี่ยมยิ่งตกทอดลงมาถึงคนในปัจจุบัน สังคมโรมเจริญทางการทหาร กฎหมายและการบริหาร สังคมนั้นก็ไม่ขาดวรรณคดี สังคมอินเดียเจริญทางปรัชญาทางจิตก็มีวรรณกรรมชั้นวิเศษ สังคมจีน ญี่ปุ่น ก็เช่นกัน สังคมตะวันตกในปัจจุบันเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หรือวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ก็มีวรรณคดีเยี่ยมยิ่งอีก จึงอาจสรุปได้ว่า วรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์จริง เมื่อวรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ และเราสนใจกับชีวิตมนุษย์ ก็ต้องศึกษาวรรณคดี” (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ)

คุณค่าของวรรณคดีไทย

๑. เครื่องบันเทิงหรือสร้างความพึงพอใจ

สรวลเสี้ยมขับอ่านอ้าง	ไดปาน
ฟังเสนาะไคปุณ	เปรียบได้
เกลากลอนกล่าวกลการ	กลกล่อม ใจนา
ถวายนำเรอทำวไท้	อิราชผู้มีบุญ ฯ
	(ลิลิตพระลอ)

- น.ม.ส. กล่าวว่า
- รสแห่งโคลงอาจจำแนกได้เป็น ๒ อย่าง คือรสคำและรสความ (...) โคลงที่เรียกว่าไพเราะโดยรสคำ คือโคลงที่ฉจจรัสกรอด้วยถ้อยคำอย่างเสาะเพราะพริ้ง เป็นเครื่องเพลินใจแก่ผู้อ่านผู้ยิน ทำให้เกิดปรีดาปราโมทย์ มีโอชะเปรียบ เช่นอาหารซึ่งช่างวิเศษปรุงขึ้นอย่างประณีต อาหารชนิดเดียวกัน ถ้าผู้ปรุงปรุงไม่เป็นก็ไม่อร่อย โคลงใดไม่มีรสชนิดนี้ ก็มักทำให้เกิดความเบื่อหน่าย เพราะความจืดความเฝื่อนแลความน่ารำคาญอื่น ๆ โคลงที่เรียกว่าดีโดยรสความ คือโคลงที่ยกเอาแต่ใจความน่าฟังมาแต่ง อาจเป็นใจความดีทั้งเรื่อง ทั้งตอน ทั้งบทหรือแต่เพียงบาทเดียวก็ได้ รสความดีอาจสะกิดใจผู้อ่านให้คิด ให้นึกชม ให้เห็นจริงตามที่แสดง ให้นับถือนวาทที่กล่าว โคลงใดไม่มีรสชนิดนี้ ก็มักจะขึ้นไม่พ้นยอดหญ้า มีใจความดาด ๆ หรือดังที่ฝรั่งเรียก แบบ ๆ (สามกรุง)

วรรณคดีที่เป็นเรื่องบันเทิงใจเป็น ๒ ลักษณะกว้าง ๆ

๑) วรรณคดีที่มุ่งแต่งขึ้นเพื่อให้เกิดความพึงพอใจต่อตัวผู้แต่งเอง
เกิดสุนทรียะหรือความซาบซึ้งในการแต่ง

๒) วรรณคดีที่มุ่งให้เกิดความพึงพอใจต่อผู้เสพวรรณคดีเฉพาะบุคคลและผู้
เสพทั่วไป

๒. เครื่องประเทืองปัญญา

“มรดกทางปัญญาอย่างหนึ่งที่บรรพบุรุษมอบไว้ให้เรา ก็คือวรรณคดีจำนวนมากมายที่ตกทอดผ่านการขัดเกลาและประเมินค่าด้วยกาลเวลา วรรณคดีเหล่านั้นคือหนังสือดี ๆ ที่แสดงภูมิปัญญาของคนโบราณ ที่แม้หลายสิ่งหลายอย่างจะล้าสมัยไปแล้วในโลกยุคปัจจุบัน แต่ก็ทำให้เราสามารถเรียนรู้ความรู้เรื่องราวทางปัญญาของมนุษย์ในสมัยก่อนได้” (รินฤทัย สัจจพันธุ์)

๓. เครื่องสำเร็จอารมณ์

- ๑) สำเร็จอารมณ์ตามสุนทรีयरสของวรรณคดีสันสกฤต
- ๒) สำเร็จอารมณ์ตามสุนทรียลีลาหรือลีลาแห่งกาพย์กลอนไทย

๔. ประกอบการแสดง

๕. สั่งสอนชี้แนะ

คชสารแม่ม้าวัยมืงา

โคกระบืออมรณา

เขาหนังก็น่าสำคัญ

บุคคลถึงกาลอาสัญ

สูญสิ้นสารพัน

คงแต่ความชั่วกับดี

(กฤษณาสอนน้องคำฉันท์)

- ห้ามเพื่องไว้อำเภอให้
ห้ามสุริยะแสงจันทร์
ห้ามอายุให้หัน
ห้ามตั้งนี้ไว้ได้
- มีควน
สองไร่
คีนเล่า
จึงห้ามนินทา (โคลงโลกนิติ)

๖. วรรณคดีที่ใช้ในพิธีต่างๆ เช่น ลิลิตโองการแข่งน้ำ

“เขาผู้บ่ซื้อ ชื่อใครใจคด ขบถเกียจกาย วายกระทู้ฟาดฟัด ความแควนมัดศอก
หอกดินด้าเท้าถก หลกเท้าให้ไปมิทันตาย หงายระงมระงม ยมบาลลากไป
ไพนรกลาบปลิ้นดินพลาจ เขาวางเหนืออพิจี ผู้บ่ตีบซื้อ ชื่อใครใจคด ขบถแก่
เจ้า ผู้ผ่านเกล้าอยุธยา สมเด็จพระรามาริบัติ ศรีสินทรบรมมหารัษฎ์พรดิศร
ราชาธิราช ท่านมีอำนาจมีบุญ คุณอนเภา อันอาศัยร่วม แลอาจข่มชั๊ก หักกิ่งฆ่า
อาจถอนด้วยฤทธานุภาพ บาปเบียนตน พันธุ์พวงพ้อง ญาติกามาไสร้ ไขว้ใจ
จอด ทอดใจรัก ชั๊กเกลอสหยา ตนทั้งหลายมาเพื่อจำทำขบถ ทดโทษ แก่เจ้า
ตนไสร้ จงเทพยดา ผูกนี้ให้ตายในสามวัน อย่าให้ทันในสามเดือน อย่าให้
เคลื่อนไหวในสามปี อย่าให้มีสุขสวัสดิ์เมื่อใด อย่ากินเข้าเพื่อไฟจนตาย” (ลิลิต
โองการแข่งน้ำ)

อ้าพ่อจงเสีย พยศอันเปลื้อง
พ่อจำอันสอนจิตร(ะ)อย่าแคลง
จงมีจิต สุธิอันงาม
พวกพ้องนิกร บบริวาร
อ้าพ่ออย่าไศกอย่าทุกข์(ะ)เลย
อย่าให้พิลาป จิตร(ะ)อา-
อ้าพ่ออย่าโทษบิดร(ะ)มา-
อ้าพ่ออย่าโทษ นร(ะ)นรินทร์

แลอย่าเลื่อมกำแหงแรง
แลจงรักทั้งหมอความ
สงบเสงี่ยมแลเสียมสาร
บริรักษ์(ะ)รักษา
แลอย่าเศร้าอย่าไศกา
ดุ(ะ) เลยจงยลยิน
ดร(ะ) โทษอันเพื่อนกิน
ทั้งนี้ยอมอำเภอกกรรม

(คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมช้าง-ขุนเทพกวี)

- สวัสดิ์ค่ะ

